

Eugeniusz Janus

300 lat stosunków polsko-austriackich

Rocznik Lubelski 25-26, 229-232

1983-1984

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

3. W związku z obserwowanym kryzysem świadomości historycznej społeczeństwa należy podjąć szeroką działalność odczytową, zwłaszcza przeznaczoną dla młodzieży. Należy także przemyśleć, jak pomóc nauczycielom historii w pogłębianiu ich wiedzy historycznej.

4. Należy zaktywizować działalność organizacyjną Zarządu oraz komisji.

5. Kontynuować i pogłębiać współpracę z Towarzystwami Regionalnymi (Hrubieszów, Tomaszów Lub.), a także z nowymi Oddziałami PTH w Chełmie i Zamościu.

Kończąc, pragniemy podziękować wszystkim członkom ustępującego Zarządu i Komisji Rewizyjnej oraz tym wszystkim, którzy z całą zyczliwością pomagali w prowadzeniu działalności Oddziału PTH w okresie całej kadencji.

Mirostawa Zakrzewska-Dubasowa
Marek Mądzik

300 LAT STOSUNKÓW POLSKO-AUSTRIACKICH

Polsko-austriacką sesją naukową *Odsiecz wiedeńska i stosunki polsko-austriackie w latach 1683—1982* zainaugurowano uroczyste obchody 300 rocznicy bitwy pod Wiedniem — wydarzenia, które zapoczątkowało zasadnicze zmiany polityczne w Europie środkowo-wschodniej. Sesja odbyła się 4 i 5 listopada 1982 r. w Lublinie. Zorganizowało ją Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe UMCS w Lublinie oraz Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” w Warszawie. Obok przedstawicieli środowisk naukowych i polonijnych z Austrii w sesji wzięli udział liczni naukowcy z ośrodków krajowych — Lublina, Krakowa, Warszawy, Łodzi, Poznania. Dwudniowe obrady koncentrowały się wokół trzech głównych tematów: odsiecz wiedeńska i jej znaczenie w dziejach Polski i Europy, stosunki polityczne, kulturalne i gospodarcze Polski i Austrii w XVII—XX w., działalność ruchu polonijnego w Austrii. Dorobek sesji, wyrażający się liczbą 23 wygłoszonych referatów i komunikatów, stanowić będzie zawartość specjalnie przygotowywanego wydawnictwa. -

Obrady rozpoczął dr Adam Andrzej Witusik (Lublin) referatem *Jan III Sobieski — zwycięzca spod Wiednia*. Mówca przedstawił majątkowy i polityczny awans rodu Sobieskich, którego pozycja w Rzeczypospolitej od końca XVI w. stale rosła. Następnie omówił karierę Jana Sobieskiego, podkreślając szczególnie jego doświadczenia i sukcesy wojenne. Najwięcej miejsca poświęcił referent analizie bitwy wiedeńskiej i kampanii 1683 r. Do sojuszu Rzeczypospolitej z monarchią habsburską doszło w wyniku załamania się wcześniejszych planów politycznych króla. Rysowała się także możliwość korzystnego rozstrzygnięcia nieuniknionego starcia z państwem ottomańskim. Armia polska odegrała wielką rolę w bitwie pod Wiedniem, a Jan III, autor i główny wykonawca planu bitwy, potwierdził swe nieprzeciętne talenty wodzowskie. Zwycięska bitwa powstrzymała napór turecki na Europę, nie przynosząc jednak Rzeczypospolitej bezpośrednich korzyści.

Dr Zygmunt Abrahamowicz (Kraków) przedstawił referat *Jan III Sobieski i bitwa wiedeńska w świetle źródeł muzułmańskich*. Współczesne relacje tureckie (m.in. Silahdara Mehmeda agi, Defderdara Sary Mehmeda, Husejna Hezarfenna) przynoszą interesujący obraz wiedeńskiej wyprawy wielkiego wezyra Kara Mustafy. Było to w znacznym stopniu samowolne działanie wezyra, wynikające z motywów

rabunkowych. Decyzja zaatakowania stolicy Austrii spotkała się zresztą z oporem szeregu dowódców tureckich. Omawiane źródła na ogół przesadnie oceniały liczebność wojska polskiego (nawet na 200 tys.). Podkreślano także kluczową rolę Polaków w bitwie.

Z kolei prof. dr Josef Hamm (Wiedeń) mówił na temat *Odsiecz wiedeńska w ówczesnej polskiej pieśni ludowej*. Referent przeanalizował anonimowy utwór *Krótkie opisanie potrzeby wiedeńskiej roku pańskiego 1683* napisany być może przez uczestnika wydarzeń. Literatura ludowa powstająca bezpośrednio po bitwie stała się ważnym czynnikiem tworzącym legendę zwycięstwa.

Doc. dr hab. Wiesław Müller (Lublin) w komunikacie *Wyprawa wiedeńska Jana III Sobieskiego w raportach nuncjusza papieskiego w Polsce* dokonał przeglądu źródeł watykańskich, niedostatecznie dotąd wykorzystanych w historiografii polskiej (zwłaszcza raporty nuncjusza Optiusa Pallaviciniego). Dr Mieczysław Wieliczko (Lublin) w komunikacie *Jan III Sobieski a powstanie Emeryka Thökölyego na Węgrzech* omówił genezę i przebieg węgierskiego ruchu niepodległościowego z lat 1680—83. Rokowania polsko-węgierskie i próby mediacji Sobieskiego na rzecz Madziarów w Wiedniu nie przyniosły rezultatów, m.in. z powodu niszczycielskich operacji wojska litewskiego na Słowacji jesienią 1683 r. Dr Henryk Gmiterek (Lublin) podjął temat *Spoleczeństwo Czech, Moraw i Słowacji wobec odsieczy wiedeńskiej*. Nieufne początkowo nastawienie do Polaków uległo dosyć radykalnej zmianie po zwycięstwie wiedeńskim (dowodem jest np. literatura dziadowska). Już wówczas oficjalna propaganda habsburska starała się minimalizować rolę Rzeczypospolitej w odniesionym sukcesie. Dr Leszek Piątkowski (Lublin) w komunikacie *Rosja a odsiecz wiedeńska* zwrócił uwagę na konsekwencje wydarzeń 1683 r. dla wschodniej polityki Polski. Wieść o zwycięskiej bitwie wywołała w Moskwie duże wrażenie, poprawiając chwilowo pozycję Polski w rokowaniach z Rosją. Dwór carski zainteresowany był raczej przedłużaniem się wojny i osłabieniem tak Polski, jak i Turcji. Związanie się Rzeczypospolitej ze Świętą Ligą oraz uleganie naciskom dyplomacji austriackiej i papieskiej doprowadziło w rezultacie do osłabienia Polski na wschodzie (traktat Grzymułtowskiego z 1686 r.) Doc. dr hab. Halina Donath (Warszawa) omówiła przygotowywane obecnie do druku *Listy Jana III Sobieskiego w archiwach wiedeńskich*. Pochodząca z Haus- Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu korespondencja króla ma głównie okolicznościowy charakter. Z roku 1683 pochodzą dwa listy do Karola Lotaryńskiego. Dr Tadeusz Adamek (Lublin) w komunikacie *Odsiecz wiedeńska w malarstwie Jana Matejki* omówił głośny obraz *Sobieski pod Wiedniem*, ofiarowany w 1883 r. papieżowi Leonowi XIII. Mgr inż. Dymitr Sozyko (Wiedeń) zamykając „odsieczową” część sesji, poinformował o *koncepcji utworzenia w Austrii muzeum Jana III Sobieskiego*. Siedzibą muzeum byłby pałac w miejscowości Stetteldorf am Wagram, w którym odbywała się wielka rada wojenna poprzedzająca bitwę pod Wiedniem. Projektowana placówka mogłaby mieć formę ośrodka zajmującego się badaniami kontaktów polsko-austriackich. Urzeczywistnienie wstępnie zarysowanej koncepcji wymagałoby znacznych wysiłków strony polskiej i austriackiej, w tym uzyskania bardzo poważnych środków finansowych.

Drugą część sesji, dotyczącą dziejów kontaktów Polski i Austrii, rozpoczęła dr Ewa Bryl-Warewicz (Warszawa) referatem *Stosunki polsko-austriackie po II wojnie światowej*. Współpraca gospodarcza, naukowa i kulturalna nawiązana wkrótce po wojnie, a szczególnie żywa w latach 70-tych, jest wynikiem dobrych stosunków politycznych obu krajów. Zdaniem referentki stosunki te uznać można za modelowe dla państw o odmiennych ustrojach społecznych.

W kolejnym komunikacie, *Polonica w oficynach wydawniczych Wiednia w*

XVIII w., dr Marian Chachaj (Lublin) przeprowadził analizę dysertacji doktorskich opublikowanych w latach 1758—1797 przez Polaków studiujących w Wiedniu. Prace te dotyczyły przede wszystkim zawodów praktycznych — medycyny, prawa, górnictwa, architektury wojskowej. Następnie prof. dr Ryszard Orłowski (Lublin) wygłosił komunikat nt. *Stosunek władz austriackich do dóbr Ordynacji Zamojskiej*. Mówca przedstawił zabiegi właścicieli o uznanie statutu ordynacji i włączenie całego jej obszaru do monarchii habsburskiej. Referent wykazał ponadto, iż austriackie ustawodawstwo włościańskie wpłynęło na pewne rozluźnienie stosunków poddańczych w dobrach ordynackich w XVIII w.

Prof. dr Tadeusz Mencil (Lublin) wygłosił referat *Polska a Austria w dobie rozbiorów*. W 1769 r. monarchia habsburska uczyniła pierwszy krok ku rozbiorowi, zajmując miasta spiskie i wprowadzając kordon sanitarny. Jak podkreślił referent, uczyniono to mimo zastrzeżeń cesarzowej Marii Teresy, która uległa jednak naciskowi kół dworskich (kanclerz Kaunitz). W następnych latach wśród wiedeńskich polityków dominowała koncepcja Polski jako państwa buforowego, stąd odrzucenie przez Austrię drugiego rozbioru i propozycje sojuszu z Rzeczpospolitą. W wyniku rozbiorów, traktowanych początkowo jako rozwiązanie tymczasowe, monarchia habsburska uzyskała stosunkowo najmniejsze nabytki.

Obrady pierwszego dnia sesji zakończył referat prof. dr. Andrzeja Pilcha (Kraków) *Migracje Polaków do Austrii*. Duża fala wyjazdów do Austrii wystąpiła w drugiej połowie XIX w. Migracje wynikające najczęściej z powodów ekonomicznych objęły przede wszystkim mieszkańców przeludnionej wsi, kupców, przedstawicieli wolnych zawodów, urzędników, ziemian i arystokrację oraz młodzież studencką. Polacy kierowali się głównie do Dolnej Austrii, Styrii, Tyrolu, na Bukowinę i Morawy. Znaczna liczba Polaków trafiała także do Wiednia, odgrywając tam spora rolę polityczną i kulturalną.

Posiedzenie 5 listopada otworzył referat prof. dr. Antoniego Podrazy (Kraków) *Związki kulturalne i naukowe polsko-austriackie*. Mówca wskazał na uwarunkowania historyczne związków obydwu krajów oraz sformułował postulat częstszego sięgania w badaniach kontaktów kulturalnych do zagadnień kultury masowej i politycznej.

Obszernie mówiono o związkach literackich Polski i Austrii. Doc. dr hab. Krzysztof W. Kuczyński (Łódź) podjął problem *Tematyka polska w literaturze austriackiej po 1945 r.*, a prof. dr Roman Taboriski (Warszawa) w referacie *Od Tadeusza Rittnera do Oskara Jana Tauschinskiego* poruszył zagadnienie pogranicza literackiego na tle tak charakterystycznego dla monarchii austro-węgierskiej zjawiska przenikania i łączenia się kultur, narodowości, języków.

Kolejny referat, nt. *Królestwo Polskie wobec Austro-Węgier w czasie I wojny światowej. Oczekiwania, nadzieje i rozczarowania*, wygłosił dr Jan Lewandowski (Lublin). Referent przedstawił genezę i działalność ugrupowań wiążących odbudowę państwa polskiego z monarchią austro-węgierską. Orientacja ta przeżywała rozwój szczególnie w pierwszych latach wojny. Od 1917 r. aktywiści stopniowo tracili zwolenników na rzecz wyrażycieli idei w pełni niepodległego państwa. Równoległe powstał nowy, konserwatywny aktywizm z ośrodkiem w Radzie Regencyjnej. Po pokoju brzeskim koncepcja proaustriacka w zasadzie przestała istnieć.

Mgr Daniela Kołodziej (Lublin) omówiła *Misje polityczne Michała Łempickiego z ramienia Naczelnego Komitetu Narodowego do Wiednia i Budapesztu w latach 1914—18*. Znany polityk, publicysta i przemysłowiec należał do zwolenników federacyjnego związku przyszłej Polski z Austrią. Misja Łempickiego w Budapeszcie

w 1915 r., mająca pozyskać polityków węgierskich dla polskich zamiarów, nie przyniosła poważniejszych rezultatów, przybierając charakter informacyjny.

Doc. dr Władysław Kucharski (Lublin) w referacie *Polonia w Austrii wobec polskich tradycji narodowych* przedstawił dzieje i działalność stowarzyszeń polonijnych od Polonia Academica „Ognisko” założonego w 1864 r. po czasy współczesne. Następnie dr Roman Michalski (Wiedeń) omówił *Tradycje i dzień dzisiejszy Związku Polaków w Austrii „Strzecha”*. Z kolei dr Adolf Donath (Warszawa) scharakteryzował 23-letnią działalność Towarzystwa Polsko-Austriackiego.

Obrazy lubelskiej sesji zakończyła dyskusja, w której zabrało głos 9 mówców. Podkreślano m. in. potrzebę kontynuacji badań nad stosunkami polsko-austriackimi i ich syntetycznego opracowania, np. w formie publikacji bilateralnej, wskazywano na dobry stan tych stosunków już w okresie międzywojennym, omówiono działalność Instytutu Austriackiego w Warszawie, przedstawiono zabiegi króla Jana Sobieskiego mające na celu propagandowe wykorzystanie zwycięstwa pod Wiedniem. Podsumowania i zamknięcia obrad dokonał prof. dr Grzegorz Leopold Seidler z Lublina.

Eugeniusz Janas

SESJA NAUKOWA 27 WOŁYŃSKA DYWIZJA PIECHOTY ARMII KRAJOWEJ

W dniu 19 czerwca 1981 r. w Warszawie w siedzibie Instytutu Historii PAN odbyła się sesja naukowa poświęcona dziejom 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty Armii Krajowej. Zorganizowały ją: Instytut Historii PAN i Instytut Historii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W sesji uczestniczyło ponad stu byłych żołnierzy, podoficerów i oficerów dywizji. Na sali między innymi byli obecni: p.o. dowódcy dywizji i dowódca zgrupowania „Gromada” mjr Jan Szatowski — „Kowal”; wdowa po dowódcy 27 WDP AK Janie Kiwerskim Izabela Kiwerska z córką; Zygmunt Górka-Grabowski — „Zajac”, dowódca I batalionu 23 pp AK; inspektor rejonu AK Chełm — Władysław Zalewski — „Leśnik”, „Nowina” oraz kilku dowódców kompanii z poszczególnych batalionów dywizji. Sesja zgromadziła też liczne grono historyków. Obradom przewodniczył dyrektor Instytutu Historii PAN prof. dr Czesław Madajczyk.

Organizatorzy przygotowali jako materiał sesji opracowanie Michała Fijałki *27 Wołyńska Dywizja Piechoty AK 16.01—26.07.1944* wydane przez UMCS w Lublinie w formie książkowej, a liczącej 171 stron druku. Opracowanie to powstało w wyniku kilkuletnich badań M. Fijałki i jego kolegów z dywizji. Autor zebrał szereg materiałów źródłowych (ze zbiorów WIH, CA KC PZPR, Studium Polski Podziemnej w Londynie oraz prywatnych), pamiętników, wspomnień i relacji. Sporządził również szereg oryginalnych map, szkiców i zdjęć. W wyniku żmudnych prac udało się Fijałce odtworzyć struktury organizacyjne, obsadę personalną, uzbrojenie oraz opracować działania bojowe dywizji na Wołyniu, Polesiu i Lubelszczyźnie. Książka zawiera również imienne listy poległych i rannych żołnierzy, listę strat niemieckich i polskich oraz kalendarium ważniejszych walk stoczonych przez dywizję. Uzupeł-